

HESAP PLANLARI, BAZI SORUNLAR VE ÖNERİLER

İbrahim LAZOL*

1. Genel Açıklamalar

Ülkemizde muhasebe standardizasyonunun asgılanması yönünde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. İlk genel hesap planı DPT tarafından oluşturulmuş ve 1972 yılında yürürlüğe konmuştur. Ancak bu hesap planına uyma zorunluluğu KİT'lerle sınırlandırılmış, diğer işletmeler için ise yol gösterici olarak bırakılmıştır.

Bunu izleyen ikinci standart genel hesap planı SPK tarafından hazırlanmış ve bu da, SPK'ya tabi ortaklıkların mali tablolarını düzenlerken ve sunarken uyacakları genel kuralları belirlemiştir.

Standartlaştırmaya yönelik en kapsamlı adım ise 26.1.1992 tarihinde Maliye Bakanlığı'nca yayınlanan Tek Düzen Hesap Çerçevesi ve Hesap Planı'dır. Burada kapsamdan kastedilen; ülke çapında uygulamak zorunda bırakılan işletme sayısıdır.

Bir ülkede muhasebe düzeninin ve denetiminin yeknesak kurallara göre yürütülmesi işletmenin tüm tarafları için önemlidir. Böyle bir yaklaşım, işletmeler açısından verimli çalışmayı, doğru bilgi almayı, menfaat uzlaşmasının sağlanması gibi problemlerin çözümüne yardımcı olurken, devlet bakımından da onun gelirleri ile doğrudan ilgilidir. Gerçekten de devletin adil vergi toplama yetki ve sorumluluğu vardır. Bunu da ancak kalifiye eleman yanında denetlenebilir, karşılaştırılabilir bilgilerin varlığı ile gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan da Maliye Bakanlığı'nın uygulamaya koyduğu hesap planı önemli bir adımdır.

Bu aşamadan sonra, hesap planının cevap veremediği konu ve sektörler ortaya çıktıkça, ilgili meslek odaları da devreye sokularak tartışılmalı ve hesap planının yetersiz kalması önlenmelidir.

2. Bir İkilem

SPK'nın yayınladığı Standart Genel Hesap Planı'nın uygulama alanı ile Maliye Bakanlığı'nın hesap çerçevesi ve planının uygulama alanlarında çatışma vardır. Bu durumda bu alanda kalan işletmeler bir ikilem içinde

* Prof. Dr.; Uludağ Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

kalmaktadırlar. Bu işletmeler bir yandan SPK Standart Genel Hesap Planını, diğer yandan Maliye Bakanlığı Tek Düzen Hesap Çerçevesi ve Hesap Planını uygulamak zorundadırlar. Hesap Planları herhangi bir farklılık taşımaya idi problem doğmayacaktı. Ancak Maliye Bakanlığı özde değişiklik yapmamakla birlikte hesap planında şekli değişikliklere gitmiş ve gereksiz bir çatışma yaratmıştır. Bu noktada bir uzlaşmaya gitmek herhalde SPK'ya düşecektir. Halbuki SPK hesap planı yıllardır uygulanmış, aksaklıkları ortaya çıkmıştır. Bir uzlaşma ile, bu hesap planında gerekli revizyonlar yapılsa ve tek hesap planı olarak uygulanması yaygınlaştırılrsa idi kaynak israfı önlenirdi.

3. Hesap Kodu Problemleri

Hesap planları incelendiğinde bazı hesapların yeri, gerekliliği, karşılıklı uyum içinde çalışmalarını konularında tartışmalar olması doğaldır. Maliye Bakanlığı'nın yayınladığı hesap planında da bu gerçek değişmeyecek ve hesap planının çeşitli yönleriyle tartışılması sözkonusu olacaktır.

Yazının bundan sonraki kapsamı, Maliye Bakanlığı hesap planındaki kasa ve çeklerle ilgili hesaplar ve ek mali tablolarla ilgili bazı görüşlere yer verilmesi ile sınırlı tutulacaktır.

3.1. Kasa Hesabı

Hem SPK'nın ve hem de Maliye Bakanlığı'nın hesap planlarında kasa hesabında ulusal ve yabancı paraların TL. olarak izleneceği belirtilmektedir. Ancak ulusal ve yabancı paraların işletme içindeki hareketleri farklı karakter arzeder.

Yabancı paraların izlenmesinde tecrübi ve devamlı envanter olmak üzere iki yöntem uygulanır. Bu yöntemler literatürde de bu şekilde yer almaktadır.

Yabancı para hareketleri tecrübi yöntemle izlendiğinde hesabın borcuna maliyet, alacağına satış değeriyle kayıt yapıldığından hesabın bakiyesi anlamsızlaşmakta, hatta dönem içinde alacak bakiyesi verebilmektedir. Bu durumda tecrübi yöntem uygulandığında, yabancı paraların, kasa hesabının alt hesabı olarak alınması mümkün değildir.

Yabancı paraların izlenmesinde devamlı envanter yöntemi uygulandığında ise bunların kasa hesabı altında izlenmesinde bir sakınca yoktur. Türk Lirası ve yabancı para cinsinden nakit mevcudu alt hesaplardan alınabilir.

Sonuç olarak yabancı para hareketleri az ise işletmenin devamlı envanter yöntemini uygulaması, dolayısı ile bu değerleri de kasa alt hesabı olarak izlemesi zor olmayacaktır. Ancak, yabancı para hareketi fazla olan işletmelerde satılan her yabancı paranın alış değerinin bilinmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yabancı para hareketlerinin izlenmesinde tecrübi yöntem uygulamasının ortadan kaldırılması doğru ve gerçekçi değildir. Bu

zorluğu ortadan kaldırmanın yolu yabancı paralar için hazır değerler altında ayrı bir hesap kodu öngörmektir.

Aynı gerekçelerle Bankalar hesabı içinde izlenen döviz tevdiat hesaplarının da yabancı paralar içinde izlenmesi uygun olur.

3.2. Çekler

Çek, banka üzerine yazılmış ve görüldüğünde ödenmesi gereken bir ödeme emrini ifade eder. Ancak vadeli çek uygulaması ticari uygulamalara girmiş ve bir teamül olarak yerleşmiştir. Bunun yasal bir engeli olmadığı gibi vadeli çekin zımnı bir anlaşma olduğu dahi ileri sürülebilir.

Vadeli çek uygulamalarının yaygınlığı, hem SPK ve hem de Maliye Bakanlığı hesap planlarında dikkate alınmamıştır. 101 Alınan Çekler, hazır değerler kapsamında; 103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri hesabı da aynı grupta bulunan 102 Bankalar hesabını düzenleyici bir hesap olarak alınmıştır. Bu yaklaşım çekin yasal durumuna uygundur.

Vadeli çek keşide edildiğinde ise işletmenin çeke bağlanmış bir borcu doğmaktadır. Ancak verilen çekler toplamının herhangi bir anda bankada bulunan parayla ilgisi yoktur. Çoğu kez de verilen çekler toplamı bankadaki mevcut paradan fazladır. Bu durumda bilanço gününde düzenlenecek bilançoda net banka mevcudunun (Bankalar - Verilen Çekler) negatif olması gibi bir durumla karşılaşılacaktır. Bu ise gerçek durumu yansıtmayacaktır. Belki de pasifte Satıcılar Hesabında gösterilen veya senede bağlanmış bir borcun daha erken ödenmesi bile mümkündür.

Bu açıdan çekli borçların vade bakımından borç senetlerinden; Alınan Çeklerin de Alacak Senetlerinden pek farkı yoktur. Aynı çerçevede değerlendirildiğinde Verilen Çekler hesabı da pasif karakterli kabul edilmelidir. Bunun alternatifi vadeli çek uygulamasını ortadan kaldırmaktır.

Vadeli çek uygulamasını ortadan kaldırmadan bütün Alınan Çeklerin Hazır Değer kabul edilmesi ve yine bütün Verilen Çeklerin düzenleyici hesap olarak görülmesi özün önceliği ilkesi doğrultusunda da tartışmalıdır. Bu durumda yasaların reddetmediği yerleşmiş teamül mü özdür, çekin görüldüğünde ödenmesi gereği mi? Konunun yukarıda yapılan değerlendirme ışığında irdelenmesi gerekir.

Bütün bunlardan sonra gerek Alınan Çekler, gerek ise Verilen Çekler için bir öneri yapmak mümkündür. Hesap planında 101 ve 103 nolu hesaplara ilave olarak, Ticari Alacaklar grubu altında Alınan Çekler hesabı; Ticari Borçlar grubu altında da Verilen Çekler hesabı açılabilir. Bu durumda, Bilanço gününde çekler vade yönünden değerlendirilerek uygun olan hesap koduna alınır. Böylelikle çeklerin denetimi ve yorumlanması kolaylaşır, vadeli çeklerin bilançoda borç veya alacak senetleri içinde yer alması önlenir.

4. Ek Mali Tablolar

Maliye Bakanlığı'nın öngördüğü ek mali tablolar küçük birkaç düzeltme dışında SPK'nın yayınladığı ek mali tablolarla benzerlik taşımaktadır.

Aşağıda, Fon Akım Tablosu düzenlenirken zararın dikkate alınış işlemine bir açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Fon akım tablosunda zararlar bir fon kullanım alanıdır. Ancak zararın tümü değil, amortisman gibi fon çıkışı gerektirmeyen giderleri aşan kısmı fon çıkışı gerektirir. Zarar için fon çıkışını bulmak için, varsa fon girişi sağlamayan gelirlerin de zarara ilavesi gerekir.

Hem SPK ve hem de Maliye Bakanlığı'nın yayınladığı Fon Akım Tablosunda olağan ve olağandışı zararların neden olduğu fon kullanım hesaplama şekli aynı olup aşağıdaki gibidir:

- a) Zarar,
- b) Amortismanlar (+)
- c) Fon çıkışı gerektirmeyen giderler (+)
- d) Fon girişi sağlamayan gelirler (-).

Bu hesaplama şeklinde zararın kendisi negatif sayılmaktadır. Oysa zarar fon kullanımı grubu içinde negatif değil (Gelir tablosundan farklı olarak), bulunduğu gruba ilave edilecek, yani pozitif bir değerdir. Ayrıca zararın negatif alınmasıyla yapılan hesaplamada sonuç negatif çıkar ise yine aynı grupta pozitif olarak dikkate alınmakta; pozitif çıkar ise kaynaklar grubuna aktarılmakta ve orada da pozitif olarak alınmaktadır. Bu, cebrik kurallar bakımından bir çelişkidir.

Zararın gerektirdiği fon kullanımının bulunmasında aşağıdaki hesaplama şekli daha doğru bir yaklaşımdır.

- a) Zarar
- b) Amortismanlar (-)
- c) Fon çıkışı gerektirmeyen giderler (-)
- d) Fon girişi sağlamayan gelirler (+)

Bu hesaplamada sonuç pozitif olur ise sözkonusu tutar fon kullanımlarına dahil edilir. Sonuç negatif çıkar ise eşitliğin diğer tarafına, yani fon kaynaklarına ilave edilir.

Önerilen yol aşağıdaki kısa iki örnekle daha iyi açıklanabilir.

1. Durum

Zarar	1.000.000.-
Amortismanlar	700.000.-

olduğu kabul edilir ise hesaplama aşağıdaki gibi yapılır:

Zarar	1.000.000.-
Amortismanlar (-)	<u>700.000-</u>
Fon Kullanımı (Kaynağı)	300.000.-

2. Durum:

Zarar	1.000.000.-
Amortismanlar	1.200.000.-

olduğu kabul edilir ise hesaplama aşağıdaki gibi yapılır:

Zarar	1.000.000.-
Amortismanlar (-)	<u>1.200.000.-</u>
Fon Kullanımı (Kaynağı)	(200.000)

Bu iki durum eşitlik üzerinde aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

Genel eşitlik:

$$[\text{Fon Kaynakları}] = [\text{Fon Kullanımları}]$$

1. Durum

$$[\text{Fon Kaynakları}] = [(1.000.000 - 700.000) + \text{Diğer Fon Kullanımları}]$$

$$[\text{Fon Kaynakları}] = [300.000 + \text{Diğer Fon Kullanımları}]$$

2. Durum

$$[\text{Fon Kaynakları}] = [(1.000.000 - 1.200.000) + \text{Diğer Fon Kullanımları}]$$

$$[\text{Fon Kullanımları}] = [- 200.000 + \text{Diğer Fon Kullanımları}]$$

Zararla ilgili hesaplama negatif sonuç verdiği için eşitliğin diğer tarafına, yani fon kaynakları tarafına pozitif olarak geçecektir. Bu durumda eşitlik:

$$[200.000 + \text{Diğer Fon Kaynakları}] = [\text{Fon Kullanımları}]$$

şeklini alacak ve bu yol izlendiğinde çelişki ortaya çıkmayacaktır.